

ban alkalmazkodnának a könyvtár igényeihez. A kiválasztást végző könyvtárosok jelezték, hogy az online referenzeszközök használata korlátozza a használók igényeinek közvetlen megismerését. A rendszerek fejlesztőinek és eladóinak mindezekre tekintettel kell lenniük.

A felmérésben részt vevő könyvtárosok ugyanazokat az információs forrásokat használják, ámbar eltérő hangsúllyal. Érdekes, hogy a hagyományos tájékozási eszközök továbbra is fontosak, de egyre inkább kiegészülnek online forrásokkal. A web hatalmas lehetőséget kínál a szerzeményező könyvtárosoknak azzal, hogy összeköti az információ előállítóit, a kritikusokat, a használókat és a terjesztőket, közvetlenül és idővesztés nélkül.

A kiválasztás segédeszközei közül a könyvtárosok előnyben részesítik a tematikus katalógusokat és az egyes dokumentumtípusokat felsoroló jegyzékeket, a vonzó kiállításúakat és a szokatlanokat. Figyelmen kívül hagyják viszont azokat, amelyek túl akadémikusak, ezoterikusak, drága anyagot tartalmaznak.

A kiválasztást végző könyvtárosok jól ismerik a technológiát, és nyitottak az innováció előtt. Erre utal az is, ahogyan az internetet és a saját integrált rendszerüket használják. Jó kapcsolatokat ápolnak szakterületük képviselőivel, s mint információs és technológiai zsilipörök szerepelnek könyvtárak és közösségük viszonyában. A könyvtár számára éppolyan fontosak, mint valaha.

Az integrált rendszerek nagyobb szerepet játszanak abban, hogy a könyvtárosok hogyan teljesítik feladataikat. Az igények nagy részét a népszerű kultúra, a média, a divatos kiadók formálják, s ebből következően a könyvtárak jobban támaszkodnak a nagykereskedelmi vállalatokra. Ennek ellenére megmaradnak a helyi jellegzetességek, amelyek eltérhetnek a fő áramlatoktól. Nem igazolódtak azok az előrejelzések, hogy a hálózatosítás és az információs rendszerek uniformizálják a gyűjteményeket; ez a felmérés bizonyítja, hogy a könyvtárak képesek szorosan követni a helyi igényeket.

/BARREAU, Deborah: Information systems and collection development in public libraries. = Library Collections, Acquisitions, & Technical Services, 25. köt. 2001. p. 263–279./

(Papp István)

Folyóiratok konzorciális licencelése: a görög felsőoktatási könyvtárak tapasztalatai

A felsőoktatási könyvtárak a nyomtatott folyóiratok állományát hagyományosan úgy építették, hogy az támogassa az intézmény oktatási és kutatási tevékenységét. A görög alkotmány értelmében a felsőoktatás mindenki számára ingyenes. Ezért a 32 görög felsőoktatási intézmény az Oktatási Minisztériumhoz tartozik. Ezenkívül még két szervezet jöhet számításba, ahol a hallgatók és alkalmazottak száma kb. fele az állami felsőoktatási intézményekének. A kisebb intézmények szerényebb költségvetéssel gazdálkodnak, így állományuk is kevesebb. A két más kategóriába sorolt intézményben még a legjobb években sem haladta meg a folyóiratcímek száma a háromezret. Elmondható, hogy országos szinten a nemzeti folyóirat-állomány soha nem tudta kielégíteni a kutatók és az oktatók igényeit.

A görög könyvtárakat különösen sújtotta a folyóiratárak világméretű emelkedése, mivel a könyvtárak költségvetése sem ezzel, sem a magas infláci-

óval nem tartott lépést. Az egyetlen megoldást a folyóiratok lemondása jelentette. Görögországban nem volt hagyománya a könyvtárközi kölcsönzésnek, és a könyvtárak a költségvetésben általában nem különítettek el pénzt erre a célra. A másik problémát az okozza, hogy sok folyóiratot több példányban fizetnek elő az országban, vagyis az e célra fordított összeg viszonylag kevés folyóiratcímre elegendő. Könyvtárközi kölcsönzési igényeikkel elsősorban a British Libraryhez fordultak, ahonnan hosszú évekig drágán és 10-15 napos átfutási idővel érkeztek meg a kért dokumentumok.

1995-ben a görög Oktatási Minisztériumnak — részben EU-támogatással — lehetősége nyílt a könyvtári rendszer korszerűsítésére. Az igények felmérése után a következő főbb feladatok megoldását helyezték előtérbe:

- automatizált könyvtári rendszerek beszerzése,
- a könyvtári munkatársak számának növelése,
- retrospektív katalogizálás,

- CD-ROM hálózatok kiépítése,
- weboldalak létrehozása,
- a könyvtárak gyarapítási keretének növelése.

A könyvtárak közötti együttműködés erősítésére a következő, közösen megoldandó feladatokat tűzték ki:

- a görög felsőoktatási könyvtárak központi katalógusának létrehozása,
- a folyóiratok árnövekedésével járó problémák kezelése,
- a görög disszertációkat és téziseket tartalmazó elektronikus adatbázis feltételeinek megteremtése,
- a lehetőségek tanulmányozása a görög felsőoktatási könyvtárosok centralizált képzéséhez.

A folyóiratok és az erőforrás-megosztás

A második helyen jelzett probléma megoldására létrejött munkacsoport 1997 decemberében javasolta, hogy a nyomtatott folyóiratok koordinált beszerzése helyett az online adatbázisok országos licencére összpontosítsanak. A nemzetközi gyakorlat alapján 1998 nyarán a konzorciumok létrehozása mellett döntöttek, amelyeket elsősorban a legköltségesebb és legnagyobb mértékben dráguló természettudományi, orvostudományi és műszaki folyóiratok elérésére kellett megszervezni. 1998 végén a görög konzorcium csatlakozott a Könyvtári Konzorciumok Nemzetközi Koalíciójához (International Coalition of Library Consortia = ICOLC). A csatlakozáshoz a konzorciumnak nevet kellett adni, honlapot készíteni, és közölni a profilját. Emiatt a konzorcium úgy kezdett működni, hogy csak neve volt, azonban az ICOLC-ban részt vevők nemzetközi tapasztalatainak köszönhetően hamarosan tárgyalóképessé vált.

A HEAL-Link (Hellenic Academic Libraries Link) számára a licencszerződés modelljét az ICOLC és a NESLI modellek alapján állították össze. 1998 decemberében hosszas tárgyalások után az Elsevierrel, majd nem sokkal ezután az OCLC-vel aláírták a szerződéseket. Ily módon a FirstSearch-on keresztül 12 adatbázishoz, a ScienceDirectben pedig több mint ezer folyóirathoz teremtették meg a hozzáférést. Ezeket további megállapodások követték, pl. az MCB-vel, az Academic Press-szel, a Springerrel, a Kluwerrel stb. Az első eredmények nyomán a főhatóság elfogadta a kijelölt utat, és 400 százalékkal emelte a tevékenységre szánt összeget.

Eredmények

Valamennyi görög felsőoktatási intézményből elérhető az elektronikus folyóirat-szolgáltatás saját könyvtárak honlapján, vagy a HEAL-Link honlapján keresztül. A HEAL-Link irányító testülete gyűjti a szolgáltatások igénybevételét jellemző kiadói statisztikákat. Részben ezek a jelentik a további tárgyalások alapját.

Az 1. táblázat a ScienceDirect használatát mutatja 1999. márciustól 2000 májusáig. A szerződés az összes Elsevier-folyóiratra kiterjedt.

1. táblázat

A belépések száma a ScienceDirectbe

Év, hónap	A belépések száma
1999.	
március	1 506
április	51 667
május	106 746
június	99 115
július	138 360
augusztus	121 855
szeptember	134 992
október	169 648
november	192 628
december	159 509
2000.	
január	156 575
február	172 364
március	298 979
április	187 358
május	173 379
Összesen	2 164 681

Az előfizetett folyóiratok és a nem előfizetett folyóiratok iránti igények száma megközelítőleg egyenlő. A 2. táblázat ezt szemlélteti, egy kategóriába véve a leggyakrabban keresett húsz címet (Top 20).

A vizsgált időszak alatt a nem előfizetett folyóiratokból 28 941 cikket töltöttek le. Az előfizetett folyóiratokról az első évben hasonló adat csak a leggyakrabban használt húsz folyóirat tekintetében áll rendelkezésre (3. táblázat).

A táblázat adatai világossá teszik, hogy a nem előfizetett folyóiratok iránt is nagy az érdeklődés, még ha az eléréshez egyedi profilt kell kialakítani.

2. táblázat

Az előfizetett és nem előfizetett folyóiratok használata

Év, hónap	Nem előfizetett címek		Előfizetett címek	
	Az elért címek száma	A hozzá-férések száma	Az elért címek száma	A hozzá-férések száma
1999.				
március	Top 20	604	Top 20	123
április	Top 20	2 024	Top 20	3 452
május	Top 20	2 134	Top 20	3 606
június	374	8 054	Top 20	3 346
július	440	11 212	Top 20	1 074
augusztus	459	11 901	Top 20	1 396
szeptember	352	2 189	Top 20	1 702
október	371	3 180	Top 20	1 792
november	418	3 970	Top 20	2 058
december	385	3 301	Top 20	1 546
2000.				
január	448	3 916	Top 20	1 782
február	533	5 771	521	13 110
március	602	11 626	575	28 926
április	461	6 161	561	18 454
május	473	5 487	554	18 114

Részletesebben vizsgálták a ScienceDirectben elérhető folyóiratok használatát a 2000. március–májusi időszakban. Az adatbázis 1186 címet tartalmazott, amelyek közül 1107 címből töltöttek le cikkeket. A maradék 79 cím közül hatot több könyvtár is előfizet, a többiben pedig vagy egyáltalán nincs teljes cikk, vagy csak részben. Ha tekintetbe vesszük, hogy az Elsevier-folyóiratokat általában több könyvtár fizeti elő, és a ScienceDirectben lévő folyóiratok 60%-ára csak egy előfizetés van, akkor megállapítható, hogy az igények túlmennek a nyomtatott folyóirat-állományon.

A Springer-folyóiratok használatáról egyelőre nincsenek részletes statisztikai adatok. Annyi ismert, hogy kilenc hónap alatt 90 ezer teljes szövegű cikket töltöttek le. A nem előfizetett folyóiratokat illetően egy könyvtár adatai szerint olvasói 5103 cikket töltöttek le, amelyek közül 4236 nem a könyvtár által előfizetett 29 folyóiratcíméből volt.

Összehasonlításként az országon belüli cikkmásolatrendelés néhány adata: a folyóiratok központi ka-

3. táblázat

A letöltött teljes szövegű folyóiratcikkek száma

Év, hónap	Nem előfizetett címek		Előfizetett címek	
	A letöltött cikkek száma	A címek száma	A letöltött cikkek száma	A címek száma
1999.				
március		Top 20		81
április	427	Top 20		3 126
május	1 463	Top 20		3 267
június	1 042	Top 20		2 660
július	2 185	Top 20		4 333
augusztus	1 248	Top 20		3 994
szeptember	1 607	Top 20		4 862
október	3 094	Top 20		766
november	2 250	Top 20		4 864
december	2 715	Top 20		7 346
2000.				
január	1 879	Top 20		3 890
február	2 733	Top 20		6 054
március	2 529	466+567		49 921
április	3 572	423+562		24 349
május	2 197	431+555		24 585

talógusán keresztül a másolatokat online lehet rendelni. A kért dokumentumokat a küldő könyvtár postán vagy faxon juttatja el. 2000-ben ezen a rendszeren keresztül 19 248 cikkmásolatot rendeltek, ebből 15 780 kérés (83%) teljesült, a maradékot különböző okok miatt (pl. hiányzó folyóirat-szám) nem tudták küldeni. A kérések természetesen az előfizetett, nyomtatott folyóiratokra vonatkoztak. A Görögországban nem előfizetett folyóiratokból kért cikkmásolatok iránti igényeket általában a British Library Document Supply Centre-be (BLDSC) továbbítják. Erről a szolgáltatásról országos adat nincs, annyi ismert, hogy a Nemzeti Dokumentációs Központ egymaga hatezer kérést küldött a BLDSC-be.

Szembeszökő a különbség a hagyományos könyvtárközi kölcsönzés és az elektronikus folyóirat-szolgáltatás között. A hozzájárulás gyorsaságán kívül a legfontosabb, hogy míg a felsőoktatási könyvtárak olvasóinak az online szolgáltatás térítésmentes, a hagyományos könyvtárközi kölcsönzés költségeit a felhasználó fizeti.

Összefoglalva elmondható, hogy az elektronikus szolgáltatás bevezetésével a görög felsőoktatási könyvtárak sokkal több folyóirathoz férhetnek hozzá, mint amikor a csak a nyomtatott kiadványokra fizettek elő. Az ICOLC útmutatóit követve pedig a többi konzorciummal együtt tudtak lobbizni, és a kiadókkal tárgyalni.

XENIDOU-DERVOU, Claudine: Consortial journal licensing: experiences of Greek academic libraries. = *Interlending & Document Supply*, 29. köt. 3. sz. 2001. p. 120–125./

(Viszocsekné Péteri Éva)

Elektronikus információforrások beszerzése a török egyetemi könyvtárakban

A könyvtárak közötti *együttműködés* fő célja, hogy jobb, gyorsabb és olcsóbb szolgáltatásokat biztosítsanak, mint amilyeneket az egyes könyvtárak tudnának nyújtani. Az elektronikus információforrások és -szolgáltatások számának ugrásszerű növekedése, és az információfeldolgozási, -tárolási és -közvetítési technológia fejlődése még erősebb indítást jelent a könyvtárak számára, hogy összehangolják gyűjteményfejlesztési tevékenységüket. Konzorciumokat hoztak létre, amelyek keretében hálózatban biztosítanak hozzáférést egyre több és többféle elektronikus információforráshoz. A török egyetemi könyvtárak sem tettek másként. 1996-tól, az országos felsőoktatási hálózat (ULAKBİM) létrehozásától kezdve, az elektronikus információforrások közvetítését tekintik egyik elsődleges feladatuknak.

Az információ a nemzeti fejlődés elengedhetetlen feltétele. Az információ jelentőségének növekedésével párhuzamosan emelkedik a források ára, így a könyvtárosok azzal az ellentmondással szembesülnek, hogy csökkenő költségvetésből kell egyre jobban szolgáltatniuk. Szerencsére, az információs technológia segítségével hatékony forrásmegosztásra nyílik lehetőség. Az együttműködés gazdasági előnyei is nyilvánvalóbbá váltak ebben a környezetben, hiszen a terjesztők kedvezőbb licenfeltételeket kínálnak a konzorciumoknak. Bár továbbra is fontos probléma marad a hozzáférés nyilvántartása, a hosszú távú megőrzés és az elektronikus dokumentumok archiválása, a használói szükségletek kielégítését illetően a könyvtárak a korábbinál sokkal kedvezőbb helyzetben vannak.

Törökországban az egyetemek hatszáz éves múltira tekintenek vissza, az első modern egyetemi könyvtárat azonban csak 1956-ban alapították. A jelenleg működő 70 állami és magánegyetem könyvtárának összállománya mindössze 5 millió

kötet, és 1999-ben költségvetésük együtt 10 millió dollárra rúgott. Ez egy átlagos amerikai egyetemi könyvtár állományának, és a Harvard Egyetem könyvtári költségvetése egyhatodának felel meg. Mindez krónikus hiányt jelez. Az egyetemek költségvetésének 0,2–3,8%-át (átlagosan 0,7%-át) költik a könyvtárakra, évente mintegy 200 000 dollárt. Jelentős eltérések tapasztalhatók: előfordul, hogy a fejlettebb egyetemek hallgatónként 37-szer annyit fordítanak a könyvtárra, mint az újonnan alapítottak. (Ezek az adatok a személyi kiadásokat nem tartalmazzák.) Ez a szerény összeg a maggyűjtemény fenntartására sem elég.

A szűkös források ellenére a folyóirat-előfizetések vizsgálata azt mutatta, hogy három, öt négyzetkilométeren belül fekvő könyvtárban 30 folyóiratnak 23, illetve 70%-át fizeti elő két könyvtár. Nehezen érthető, hogy fizikai közelségük ellenére mi akadályozta ezeket a könyvtárakat az együttműködésben. Hasonlóan alacsony szintű a forrásmegosztás a CD-ROM adatbázisok és a hálózatban forgalmazott elektronikus források beszerzésében is. Az egyik isztambuli egyetem könyvtárigazgatója felmérte, hogy az 1999-es bekötött folyóiratoknak csak 12%-át használták, az EBSCO-adatbázisokban végzett keresések egységnyi ára 15 cent volt, szemben a CD adatbázisok 15 dolláros és az SCI 25 dolláros keresésenkénti költségével.

Az ULAKBİM 1997-ben létrehozta az *országos felsőoktatási hálózatot* (ULAKNET), amelyhez jelenleg majdnem az összes egyetem kapcsolódik, s amelyen elérhető az amerikai (NSFNET) és az európai (TERENA) egyetemi hálózat is. Az ULAKBİM feladata az elektronikus könyvtári koncepció kidolgozása is. Ez a testület hozta létre négy könyvtár közös, hálózaton elérhető folyóirat-lelőhely adatbázisát, és kezdeményezte a török felsőoktatási könyvtári konzorcium létrehozását, amely 1997-ben kipróbálta az Academic Press